COGNITIVE METAPHOR IN THE THEORETICAL ECONOMIC DISCOURSE

Corina Dobrotă, Assist. Prof., PhD, "Dunărea de Jos" University of Galați

Abstract: It is common knowledge that metaphor, in addition to its decorative role, has a distinct epistemological function, thus rendering it the main element in the scientific discourse, apt to provide the cognitive extension necessary to comprehend and fixate new concepts in existing terminology. The field of economics, seen as that part of the global social system dealing with commercial transactions, is an extremely complex domain, using an intrinsic symbolism and descriptions of abstract processes. Thus, it is a very fertile area for metaphoric terms, as metaphoric projections are the most suitable means to process and convey the often highly specialised information to be found in theoretical writings and textbooks. The present article aims at analysing the commonest metaphors in the English economic discourse and examining their Romanian counterparts.

Keywords: conceptual metaphor, economic discourse, mapping, analogy, terminology.

Lucrarea de față își propune o abordare a discursului economic de teoretizare din perspectiva dimensiunii metaforice. Se constată că lucrările teoretice din domeniul economic utilizează cu o frecvență mult mai mare decât ne-am aștepta metafore conceptuale elaborate, analizabile din punct de vedere al sursei și al domeniului, precum și al terenului comun care stabilește corespondențele metaforice. Se remarcă faptul că, deși există uneori diferențe de conceptualizare, explicabile prin diferențele de mentalitate dintre vorbitorii de limba engleză și cei de limba română, schemele conceptuale sunt preponderent similare, permițând analiza contrastivă a acestui tip deseori dificil de texte..

Este un fapt unanim recunoscut că metafora are, pe lângă funcţia ornamentală, şi o evidentă funcţie epistemologică, devenind astfel elementul preponderent în discursul ştiinţific, apt să asigure extinderea cognitivă necesară pentru comprehensiunea şi fixarea terminologică a noilor concepte. Bazele acestei teorii au fost puse de către Lakoff şi Johnson (1980, 1999), fondatorii teoriei conceptuale a metaforei, care consideră că metafora stabilește corespondențe între domenii extrem de diferite, transferând o structură conceptuală dintr-un domeniu cunoscut, familiar și concret într-un domeniu abstract, complex și/sau nefamiliar pentru a o structura și a o face astfel mai ușor de înțeles. Astfel, transferul metaforic e văzut drept un mod de raționament analogic, utilizând mijloace cunoscute într-un mod inovativ și acționând ca o modalitate de procesare a informațiilor. Prin urmare, metafora devine nu doar un fenomen lingvistic, ci și cognitiv. Faptul că metafora are capacitatea de a comunica informații complexe către un public neinițiat, alcătuit din „non-experți", o face să devină un instrument extrem de valoros pentru limbajele specializate, printre care se distinge cel economic.

Domeniul economic, conceput în accepţiunea sa largă de studiu al acelei părţi din sistemul social global care se preocupă de tranzacţiile de factură comercială, este o disciplină extrem de complexă și greu de definit, care utilizează o simbolistică intrinsecă şi descrieri de procese abstracte. Astfel, se constituie intr-o pepinieră foarte fertilă de termeni metaforici, atât în ceea ce privește discursul de teoretizare, cât şi discursul de mediatizare, proiecţiile metaforice fiind mijloacele cele mai adecvate pentru a procesa şi a comunica informaţiile de specialitate. Însăși abundența surselor aparținând literaturii de specialitate (Henderson 1982, Barcelona 2000, Charteris-Black 2000, 2001, White 2003, etc.) e un indiciu major în ceea ce privește importanța metaforelor pentru discursul economic.

Unul dintre tipurile predominante ale discursului economic, discursul de teoretizare, propune modele culturale fundamentale, sub forma unor scheme cognitive împărtășite de o întreagă comunitate culturală. Dintre acestea, cele mai importante vor fi pe scurt trecute în revistă în ceea ce urmează.

Adam Smith, unul dintre ,,părinții" economiei mondiale moderne, concepe economia ca mecanism de tip newtonian şi a impus în limbajul economiştilor de pretutindeni faimoasa metaforă *mâna invizibilă a pieţei:*

"Every individual necessarily labours to render the annual revenue of the society as great as he can. He generally neither intends to promote the public interest, nor knows how much he is promoting it ... He intends only his own gain, and he is in this, as in many other cases, led by ***an invisible hand*** *to promote an end which was no part of his intention. Nor is it always the worse for society that it was no part of his intention. By pursuing his own interest he frequently promotes that of the society more effectually than when he really intends to promote it. I have never known much good done by those who affected to trade for the public good."* (Smith, 1776:456)

"[The rich] consume little more than the poor, and in spite of their natural selfishness and rapacity…they divide with the poor the produce of all their improvements. They are led by ***an invisible hand*** *to make nearly the same distribution of the necessaries of life, which would have been made, had the earth been divided into equal portions among all its inhabitants, and thus without intending it, without knowing it, advance the interest of the society, and afford means to the multiplication of the species."* (Smith, 1776: 184-5)

Astfel, se poate spune că metafora aleasă descrie fenomenul natural al autoreglării care direcționează piața liberă și capitalismul în general în competiția pentru resursele limitate aflate la dispoziție. Metafora conceptuală PIAȚA ESTE UN MECANISM funcționează la baza tuturor scrierilor savantului scoțian, subliniind ideea că piața liberă funcționează de la sine, fără a necesita politici intervenționiste din partea guvernului, aidoma unui ,,mecanism bine uns", capabil în orice circumstanțe să funcționeze de la sine.

Alfred Marshall (1842-1924), cel care a reușit să transforme economia într-o știință cu principii riguroase, așa cum e percepută astăzi, preia această viziune mecanicistă asupra economiei, fiind autorul celebrei metafore ,,*foarfeca prețurilor*":

,,*We might as reasonably dispute whether it is* ***the upper or the lower blade of a pair of scissors*** *that cuts a piece of paper, as whether value is governed by utility or cost of production. It is true that when one* ***blade*** *is held still, and the* ***cutting*** *is effected by moving the other, we may say with careless brevity that the* ***cutting*** *is done by the second; but the statement is not strictly accurate, and is to be excused only so long as it claims to be merely a popular and not a strictly scientific account of what happens."* (Marshall [1890] 1997, 290).

În plus, el îmbogățește imagistica economică a vremii prin adoptarea viziunii biologice darwiniste care percepe economia ca organism, mai ales ca pacient/ beneficiar:

,,*The economist is supposed to be able to diagnose* ***the illness*** *and then, with luck and skill, remove it. Admittedly, economists often disagree among each other about* ***the diagnosis*** *and, even more frequently, about* ***the cure****; but that merely proves that the subject matter is uncommonly difficult and economists, like other humans, are fallible."* (Marshall, 1990:125)

Fragmentul citat este doar unul dintre multele exemple concludente pentru a susține existența metaforei conceptuale ECONOMIA ESTE UN ORGANISM, împreună cu sub-categorizările subiacente de tipul ECONOMIA ESTE UN PACIENT, ECONOMISTUL ESTE DOCTOR, FENOMENELE ECONOMICE NEGATIVE SUNT O BOALĂ, SOLUȚIONAREA DIFICULTĂȚILOR ECONOMICE ESTE UN TRATAMENT. De

altfel, dat fiind locul absolut privilegiat ocupat de ființa umană în societatea actuală, nu este de mirare abundența metaforelor de factură biologică și neobiologică din discursul economic al lumii de astăzi.

John Maynard Keynes, un alt valoros reprezentant al teoriei economice occidentale de factură neoliberală, apelează la multiple metafore în susținerea teoriilor sale referitoare la interpretarea modernă a capitalismului, explicația cauzelor șomajului, fluctuațiile ratei dobânzii, precum și înnoirea teoriei economice în general.

Un exemplu grăitor apare în explicațiile oferite în legătură cu dificultățile financiare cauzate de suprainvestiții pe piața monetară:

*„This leads on to the idea that there is a "natural" or "neutral" or "**equilibrium**" rate of interest, namely, that rate of interest which equates investment to classical savings proper without any addition from "forced savings"; and finally to what, assuming they are on the right **track** at the start, is the most obvious solution of all, namely, that, if the quantity of money could only be kept constant in all circumstances, none of these complications would arise, since the evils supposed to result from the supposed excess of investment over savings proper would cease to be possible. But at this point we are in **deep water**. The **wild duck** has **dived** down to the bottom — as **deep** as she can get — and bitten fast hold of **the weed and tangle** and all the rubbish that is **down** there, and it would need an extraordinarily clever **dog** to **dive** after and **fish** her up again."* (Keynes, 1964: 145)

La o primă vedere, se pare că punctul de plecare se inspiră din schema conceptuală tradițională ECONOMIA E UN MECANISM, dar raționamentul economistului capătă o turnură neobișnuit de sugestivă spre final. Aici metafora propusă este deosebit de elaborată (fiind se pare preluată din dramaturgia lui Ibsen), funcționând pe multiple planuri și dând naștere la subcategorizări de tipul INVESTIȚIILE SUNT UN ANIMAL, DIFICULTĂȚILE FINANCIARE SUNT NEGATIVE, OAMENII SUNT ANIMALE, care se subsumează în contextul dat schemei conceptuale arhicunoscute BANII SUNT UN LICHID.

El însuși un împătimit al jocurilor de noroc, a inclus schema conceptuală ECONOMIA E UN SPORT/JOC DE NOROC în expunerea teoriilor sale; astfel, piețele financiare sunt descrise ca niște cazinouri, supuse fluctuațiilor și speculațiilor imposibil de prezis.

*„(...) given sufficient time to gather the fruits, a reduction of taxation will **run a better chance** than an increase of balancing the budget. For to take the opposite view today is to resemble a manufacturer who, running at a loss, decides to raise his price, and when his declining sales increase the loss, wrapping himself in the rectitude of plain arithmetic, decides that prudence requires him to raise the price still more –and who, when at last his account is balanced with nought on both sides, is still found righteously declaring that it would have been the act of a **gambler** to reduce the price when you were already making a loss"* (Keynes, 1972: 338).

*„The **game** of professional investment is intolerably boring and over-exacting to anyone who is entirely exempt from the **gambling** instinct; whilst he who has it must pay to this propensity the appropriate toll."* (Keynes, 1964:159).

Se remarcă astfel reorientarea viziunii mecaniciste către cea de factură neoliberală, teoreticianul preferând să schimbe termenul-sursă al analogiei dintr-un dispozitiv mecanic/ o mașină, într-un joc cu reguli mai mult sau mai puțin previzibile.

În epoca modernă, Philip Mirowski, istoric, filosof și economist, este cel care duce metafora ECONOMIA ESTE UN MECANISM/ MAȘINĂ către interpretarea sa actualizată, în perfect acord cu progresul tehnologic din zilele noastre — ECONOMIA ESTE UN COMPUTER. Cunoscut pentru interesantele sale interpretări ale economiei neoclasice prin preluarea de concepte și metafore din alte științe, în special termodinamica, viziunea propusă asupra economiei este profund influențată de noțiuni fizico-matematice și de

progresul din ce în ce mai evident al informaticii. Una din lucrările sale de importanţă majoră, *Machine Dreams* (2002), combină istoria gândirii economice în secolul XX cu un roman de război. În concepţia sa, şi în economie s-a produs o revoluţie, aşa cum sugerează chiar subtitlul lucrării respective: *Economics becomes a cyborg science*. Robotizarea unei discipline considerate în mod tradiţional ca socio-umană este descrisă în paralel cu evoluţia societăţii moderne, marcate de războiul rece. Teza principală a cărţii, aceea că există o influenţă permanentă a ştiinţelor informatice („cyborg sciences" în original) asupra economiei şi a fenomenelor sociale în general, este oarecum dificil de decelat din ţesătura complexă şi supraîncărcată de conotaţii a textului propus. Este interesant de remarcat că figura centrală a cărţii este geniul matematic John von Neumann (1903-1957), co-autor al faimoasei *Theory of Games and Economic Behaviour* (1944), o viziune complet revoluţionară asupra organizării economico-sociale conform teoriei jocurilor de strategie, care se centrează ea însăşi pe schema conceptuală ECONOMIA E UN JOC şi ECONOMIA E CONFLICT/RĂZBOI. Ideile avansate iniţial de Neumann, precum interdependenţa dintre ştiinţa militară şi cea economică persistă şi la Mirowski, precum şi metafora conceptuală PIAŢA/ECONOMIA ESTE UN AUTOMAT, întrucât domeniul economic este cel în care cogniţia umană este percepută în termenii unor algoritmi logici, ajungând să dea naştere conceptului de raţionalitate economică. Oricum, *Machine Dreams* pune în prim-plan impactul covârşitor al calculatoarelor asupra noţiunii de valoare economică, care, aidoma agentului economic, transcende limitele ştiinţei şi se dispersează în societate. Astfel, valoarea economică n-ar trebui să fie determinată de ceea ce se petrece în „idealised computer situated between the ears of the representative agent", ci percepută drept „an intermediate output of a population of automata called markets".

Într-o altă lucrare de referinţă a cercetătorului, *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature`s Economics* (1989), se susţine chiar de la început că economia, mai ales în perioada neoclasică, a fost controlată în decursul istoriei sale de o metaforă; modelul fizic a determinat în detaliu substanţa teoriilor economice de la debut şi până în prezent. Cercetătorul consideră că economiştii au transferat direct modelele fizice actuale în categorii economice; de exemplu, noţiunea de utilitate a fost echivalată pe post de câmp vectorial cu energia ca dimensiune fizică, ceea ce permite adaptarea la domeniul economic a calculului matematic superior. De asemenea, sub influenţa antropologului M. Douglas, Mirowski consideră că atât fizica, cât şi economia utilizează concepte antropologice, prezentând o schema elaborată a acestora. În plus, în viziunea sa teoriile sunt metafore impuse asupra realităţii, cu toate că studiul nu oferă nicăieri nici o delimitare clară a termenului „metaforă".

*„The only way to fully comprehend **value theory in economics** is to situate it within (...) the **metaphorical simplex of energy, motion, body and value**, and to regard it as part and parcel of the same structures that undergird Western **physics**"* (Mirowski, 1989:141-2).

Idei similare se găsesc şi la teoreticianul Edwin Thompson Jaynes (1922-1998), care se raliază fascinaţiei manifestate de economie faţă de fizică, extinzând analogia anterioară la sistemele termodinamice şi incluzând conceptul de entropie. Premisa studiului său, *How Should We Use Entropy in Economics* (1991), constă în incapacitatea teoriilor precedente incomplete de a justifica evoluţia economică actuală.

*„An **economic system** is in some ways like a **mechanism**, as is recognized in all theories. But it is really more like a **thermodynamic system** than a mechanism—an analogy also noted by others, but not yet developed sufficiently to judge the possibilities. […] On this analogy, the failure of keynesian and Monetarist mechanisms to account for recent economic behaviour would be attributed, at least in part, to their failure to recognize the **entropy** factors that must ultimately control economic change and equilibrium, just as they do in **thermodynamics**."* (Jaynes, 1991: 2)

Este demn de interes să observăm că întregul articol este prezentat într-un limbaj metaforic, deşi autorul este de formaţiune fizician la Universitatea Washington:

*„At what velocity does the **economic system** drift **up the entropy hill**? How widely will it fluctuate about the deterministic **path**?"*

Recunoaştem cu uşurinţă în fragmentul citat metaforele conceptuale ECONOMIA ESTE O MAŞINĂ (economia are drept caracteristică viteza, prezintă fluctuaţii în funcţionare), EVOLUȚIA ECONOMICĂ ESTE DEPLASARE ÎN SPAȚIU (se înscrie în traiectoria deterministă), DIMENSIUNILE FIZICE SUNT FORME DE RELIEF (dealul/ curbura din graficul entropiei).

Chiar şi ilustrarea teoriei se face in termenii unei alte metafore:

*„What the theory suggests is the following. Even though a neighbouring **macroeconomic state of higher entropy** is available, the system does not necessarily move to it. A pile of sand does not necesarily **level** itself unless there is an earthquake to shake it up a little. The **economic system** might just stagnate where it is, unless it is shaken up by what an Englishman might call a `**dither**` of some sort."* (id.:3)

Fragmentul citat este un exemplu de exprimare marcată stilistic, introducând ceea ce s-ar putea numi analogii la puterea a doua: economia este un sistem termodinamic care trebuie să ajungă la starea de echilibru/ o grămadă de nisip care trebuie nivelată; evoluţia economică este un cutremur/ un `impuls`. Jaynes îşi transpune teoria în termeni extrem de familiari, aducând în prim plan imaginea extrem de concretă a unei grămezi de nisip nivelată de un cutremur, iar în fraza imediat următoare, temându-se că metafora ar putea fi greşit înţeleasă sau percepută ca exagerată în context, oferă interpretarea atenuată de întrerupere a stagnării economice printr-un `impuls`. Nu este lipsit de interes să observăm că eufemismul este utilizat între ghilimele, tocmai pentru a atrage atenţia cititorului asupra valorii sale metalingvistice.

De altfel, întregul articol este saturat de elemente şi definiţii fizico-matematice greu de înţeles şi de urmărit de către o persoană fără o temeinică pregătire tehnică.

Putem deci concluziona că la nivelul dimensiunii metaforice care reiese din studierea textelor teoretice cu specific economic se poate decela un caracter sistematic al structurii metaforice, organizat pe niveluri diverse de metaforizare.

Din studierea lucrărilor teoretice prezentate se poate concluziona ca discursul economic de acest tip abundă în metafore conceptuale, care se constituie nu doar în instrumente stilistice de captare a atenţiei cititorului, ci într-un întreg eşafodaj de corespondenţe ontologice şi epistemice care modelează percepţia receptorului asupra realităţilor, entităţilor, fenomenelor şi proceselor de natură economică descrise de jurnaliştii financiari. Frecvenţa considerabilă a metaforelor în textele de natură economică arată legătura extrem de strânsă între percepţia realităţii înconjurătoare de tip concret şi structurarea climatului economico-financiar de tip abstract. La nivel lingvistic, se observă existenţa mai multor niveluri de metaforizare, corespunzătoare metaforelor conceptuale de bază, care se dovedesc funcționale atât în limba engleză de origine, cât și în română, unde au fost împrumutate aproape fără modificări.

Metaforele conceptuale cele mai frecvente corespund următoarelor scheme:

a. ECONOMIA ESTE UN ORGANISM:
- a1. ECONOMIA ESTE UN PACIENT
- a2. ECONOMIA ESTE UN BENEFICIAR
- a3. EVOLUȚIA ECONOMICĂ ESTE DEPLASARE SPAȚIALĂ
- a4. MIȘCĂRILE PIEȚEI SUNT MIȘCĂRILE UNUI ANIMAL
- a5.AFACERILE SUNT UN SPORT
- a6. AFACERILE SUNT UN JOC
- a7. AFACERILE SUNT UN JOC DE NOROC

a8. AFACERILE SUNT CONFLICT/OPOZIȚIE
b. ECONOMIA ESTE UN MECANISM:
b1. ECONOMIA ESTE UN COMPUTER
b2. PIAȚA ESTE UN AUTOMAT
c. ABSTRACT ESTE CONCRET
c1. BANII SUNT UN LICHID
c2. DIMENSIUNILE FIZICE SUNT FORME DE RELIEF.

Concluzionând, se poate spune că metaforele conceptuale de bază din textele de teoretizare economică favorizează metaforele antropomorfice și cele mecaniciste, extrem de sugestive în descrierea fenomenelor și conceptelor complexe din acest domeniu în plină dezvoltare. La nivelul analizei contrastive, este neîndoios că limba engleză este sursa metaforelor în circulație din domeniu, acestea fiind preluate în totalitatea lor de către limba română pe baza schemelor conceptuale comune celor două limbi.

Bibliografie

- Barcelona, A., *Introduction. The Cognitive Theory of Metaphor and Metonymy*, în Barcelona (ed), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, Mouton de Gruyter, Berlin, 2000.
- Charteris-Black, J., *Metaphor and Vocabulary Teaching in ESP Economics*, in *English for Specific Purposes*, 19, 2000, pp.149-165.
- Charteris-Black, J., Ennis, T., *A Comparative Study of Metaphor in Spanish and English Financial Reporting*, in *English for Specific Purposes*, 20, 2001, pp. 246-266.
- Dobrotă, I.C., *Colour Metaphors Used in Business English*, în *Buletinul Universităţii „Petrol-Gaze" din Ploieşti*, volum LVII, Seria Filologie, nr.1/2005, pp.182-188.
- Dobrotă, I.C., *Metaphor in the Language of Economics. The Translation of Metaphoric Economic Terminology*, în *Understanding and Translating Metaphor*, M. Neagu (ed), Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2005.
- Dobrotă, I.C., *Consideraţii asupra dimensiunii metaforice a textelor economice,* Analele Ştiinţifice ale Universităţii "Al.I.Cuza" din Iaşi, secţiunea IIIe, Lingvistică, tomul LI, 2005.
- Dobrotă, I.C., *Probleme ale metaforei în discursul economic* (teză de doctorat), 2006
- Erreygers, Guido, Jacobs, Geert (eds), *Language, communication and the Economy*, John Benjamins Publishing Company, 2005.
- Gibbs, R., Steen, G., *Metaphor in Cognitive Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1997.
- Grampp, W.D., *What Did Smith Mean by the Invisible Hand*, în *The Journal of Political Economy*, 108/2000, pp. 441-465.
- Grant, D.şi Oswick, C., ed. *Metaphor and Organisations* , Sage , London, 1996.
- Henderson, W., Meaphor in Economics, Winter, 1982 ,pp. 147-153.
- Keynes, J.M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Macmillan, 1964.
- Keynes, J.M., *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Cambridge University Press, 1972.
- Khalil, E.L., *Beyond natural selection and divine intervention: the Lamarckian implication of Adam Smith`s invisible hand*, în *Journal of Evolutionary Economics*, 10/2000, pp. 373-393.

- Kittay, E., *Metaphor. Its Cognitive Force and Linguistic Structure*, Oxford University Press, Oxford, 1987.
- Lakoff, G., Johnson, M., *Metaphors We Live By*, Chicago University Press, Chicago, 1980.
- Lakoff, G., *The Contemporary Theory of Metaphor*, in Ortony, A., *Metaphor and Thought*, CUP, Cambridge, 1993.
- Lakoff, George, *Women, Fire and dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, The University of Chicago Press, 1987.
- Lakoff, G., Turner, M., *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, The University of Chicago Press, 1989.
- Lakoff, George, Johnson, M., *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, Basic Books, New York.
- Lakoff, George, *Newsletter*, Chicago University Press, 1996.
- Marshall, A., *Principles of Economics*, Macmillan, London, 1990.
- Oliveira Correia da Silva, J., *Mirowski's Machine Dreams*, in Backhouse, R., History of Economic Thought, pp.2-11, http://www.fep.up.pt/docentes/joao/material/machine_dreams. Pdf, consultat pe 14.05. 2014
- Richardt, S., *Metaphor in Languages for Special Purposes. The Function of Conceptual Metaphor in written Expert Language and Expert-Lay Communication in the Domains of Economics, Medicine and Computing*, Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2005.
- Vaugh, K.I., *Invisible Hand*, în Eatwell, J., Milgate, M., Newman, P.K. (eds.), *Invisible Hand: the NewPalgrave*, Norton, New-York, 1989.
- White, M., Metaphor and Economics: the case of growth, în English for Specific Purposes, 22/2, 2003, pp. 131-151.

Zuidhof, P., *The Discourse of Markets: Fantasies of a Sovereign Power*, MA thesis, 2003.